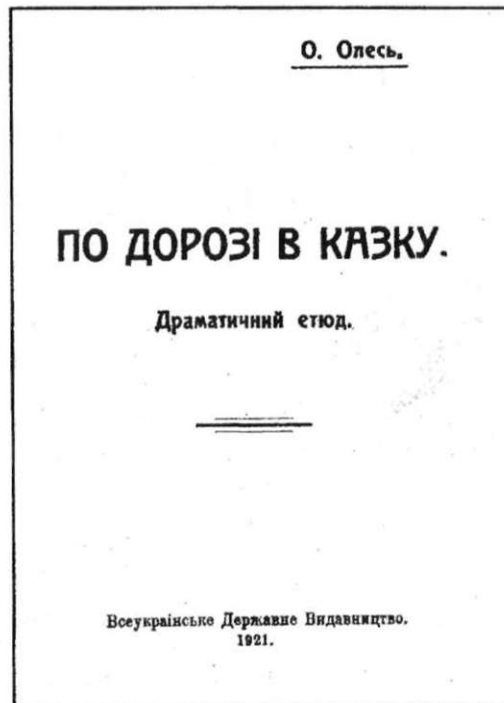

ВЛАСЕНКО В.М.,
ГОРЕНКО В.

ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ В ЕМІГРАЦІЇ

Вивчення життєвого шляху та творчих пошуків відомого українського поета, уродженця Сумщини Олександра Олесь (Олександр Іванович Кандиба) є актуальним і сьогодні. Особливу увагу дослідників привертає еміграційний період в житті нашого земляка. Незважаючи на велику кількість різноманітних за жанром і обсягом поданої інформації праць про Олесь, ще немає узагальнюючих історіографічних досліджень.

Не претендуючи на широкі узагальнення, автори статті ставлять собі за мету лише окреслення певних здобутків дослідників життя і творчих пошуків поета, виявлення білих плям у галузі олесьзнавства.

Життєвий шлях і творчість Олександра Олеся в еміграції стали об'єктом дослідження істориків та літературознавців вже одразу після виїзду поета за кордон. У 20-ті роки ХХ ст. в радянській Україні, коли духовне життя було ще більш-менш ліберальним, творчість поета привертала увагу дослідників і літераторів. Публікувалися навіть твори великого українського лірика¹. Зокрема, у 1921 р. у Сумах вийшла збірка його творів під назвою “*По дорозі в казку*”. Проте його виїзд за межі Батьківщини пояснювався переважно збігом обставин, а не негативним ставленням Олеся до радянської влади чи більшовиків².

З початком 30-х років ім'я великого поета майже зникає зі сторінок радянських літературознавчих часописів, підручників з української літератури, а якщо і згадується, то лише у зв'язку з його творчими пошуками буремного 1917 р. Навпаки, серед української мистецької еміграції було чимало людей, які присвятили свої праці вивченню поетичного доробку Олександра Івановича³.

Особливо багато праць щодо творчості поета з'являлося в емігрантських виданнях та часописах Західної України у зв'язку з життєвими і творчими ювілеями Олеся⁴ - 20, 30, 40 років його творчої діяльності. Не обійшлося в них і без невеликих саркастичних ноток в оцінці окремих сторін творчості поета⁵.

В радянську Україну повернення поезії видатного лірика відбулося за часів “*відлиги*” і було пов'язане з іменем Максима Рильського, який наприкінці 50-х років вперше в радянський час подав об'єктивну оцінку творчості поета⁶. До нього прилучилися і деякі українські радянські літературознавці⁷.

Студії життєвого шляху і поезії Олеся продовжувалися і в 60-70-ті роки. Завдяки пошуковим студіям журналіста із Сум Г.Петрова, було остаточно доведено справжнє місце народження Олександра Івановича⁸. Більш-менш об'єктивну оцінку творчості лірика дав В.Яременко⁹. Проте ці та інші роботи стосувалися більше дореволюційного періоду життя поета і майже не згадували його творчі пошуки еміграційного періоду¹⁰.

Особливо посилюється інтерес до постаті поета в період “*перебудови*”¹¹. Відтоді його поетичний доробок уважно вивчається вітчизняними дослідниками. Публікуються твори поета¹², монографії¹³, збірники наукових праць¹⁴, брошури¹⁵, присвячені його поезії, в тому числі з позицій модернізму. Лише в незалежній Україні з'явилося декілька дисертаційних досліджень щодо різних сторін поезії великого лірика¹⁶. Особливий інтерес у

справі розкриття емігрантського періоду життя О.Олеся представляє дисертаційна робота співробітниці Інституту літератури ім.Т.Шевченка Наталії Лисенко, яка дослідила еміграційний архів Олександра Івановича, виявила великий масив нових документів, здійснила їх археографічний аналіз, опрацювала листи поета до відомих українських діячів В.Винниченка, М.Грушевського, М.Терлецького, П.Христюка і листи від нього до М.Вороного, М.Галагана, Д.Дорошенка, П.Зайцева, В.Короліва-Старшого, К.Мацієвича, М.Шаповала та інш.¹⁷ Чимало інформації про різні сторони творчості поета, його листування з відомими громадськими діячами еміграції та родичами Олександра Івановича подано на сторінках науково-публіцистичних і літературних журналів¹⁸. Творчість знаного поета і надалі досліджували представники української діаспори¹⁹. Проте це були переважно спогади про О.Олеся та враження від зустрічей з ним.

У сучасній літературі знайшли відображення і деякі сторони громадської діяльності поета, про які раніше згадувалося лише уривчасто, зокрема щодо відкриття у Відні (згодом перенесено до Праги) Українського вільного університету²⁰.

Окремі сторони життя та творчості поета і нині потребують уточнення і вивчення. Не знайшли відображення у науковій і публіцистичній літературі такі питання, як відзначення у Празі 50 та 60 - річного ювілеїв О.Олеся, до яких, ймовірно, організовувалися громадські заходи української еміграції, чеської інтелігенції. Потребують вивчення і роки життя поета під німецькою окупацією Чехо-Словаччини.

Отже, незважаючи на значний доробок вітчизняних дослідників життя та творчості Олександра Олеся, студії у цій галузі продовжуються, особливо інтенсивно вивчаються творчі пошуки поета в еміграції. Менше уваги приділяється біографії лірика, його громадській діяльності. Окремі епізоди його емігрантського життя уточнюються, а деякі взагалі потребують оприлюднення і вивчення.

¹ *Олеся О. Вибрані твори.* - Видання 3. - Х., 1930.

² *Филипенко С. Олеся на чужині // Вісті ВУЦВК.* - Х., 1923. - Ч.12; *У.К. О.Олеся, "Перезва" // Комуніст.* - Х., 1924. - 10 січня; *Якубовський Б. Сім років // Жовтневий збірник.* - Х., 1924. - С.87-103; *Филипович П. О.Олеся // Олеся О. Вибрані твори.* - К., 1925. - С.1-XLVII; *Савченко Я. О.Олеся, "Вибрані твори" // Життя і революція.* - Х., 1925. - Кн.10; *Зеров М. Поезія Олеся та спроба її нового трактування // До джерел: Збірник.* - К., 1926; *Він же. Поезія Олеся та спроба її нового трактування // До джерел: історико-літературні та критичні статті.* - Стейт Коледж, 1967. - С.228-237; *Шамрай А. Українська література.* - Х., 1928 та інш.

³С-кий М. В. Валентин, "Перезва" // Воля України. - Відень, 1921. - 5 грудня; М[аланюк] Є. Свято О.Олеся // Веселка. - Каліш, 1923. - Ч.11-12. - С.51-53; Грушевський М. Поезія Олеся // Олеся О. Вибір поезій (1903-1923). - Прага, 1923. - С.І-ХVІ; Киянин. О.Олеся (1878-1928) // Вільне козацтво. - Прага, 1928. - 25 грудня; Найбільший з живучих поетів України // Нова зоря. - Львів, 1929. - 10 лютого; Костюк Г. О.Олеся і підсоветська критика // Наші дні. - Львів, 1944. - Ч.2 та інші.

⁴Білецький Л. О.Олеся (з нагоди 20-літнього ювілею) // Нова Україна. - Прага, 1923. - Ч.12. - С.1-9; Миропільський [Зайкін] В. О.Олеся. З приводу 30-ліття його літературної творчості (1903-1933) // Дзвони. - Львів, 1933. - Ч.1. - С.24-33; Новиченко [Неврлий] М. Поезія О.Олеся (з нагоди 40-літнього ювілею літературної творчості) // Наші дні. - Львів, 1944. - Ч.12. - С.2-3 та інші.

⁵Рудницький М. О.Олеся // Від Мирного до Хвилювого. - Львів, 1936. - С.318-324.

⁶Рильський М. Поезія О.Олеся // Літературна газета. - К., 1957. - №90; Він же. Поезія О.Олеся // Олеся Олександр Іванович. Вибране / Упоряд. О.Бабишкін, Б.Буряк, Ю.Мельничук. - К.: Рад. письменник, 1958. - 519 с.

⁷Бабишкін О. О.Олеся // Радянське літературознавство. - К., 1958. - №1. - С.88-105; Незвідський А. Поезія Олександра Олеся // Література в школі. - К., 1958. - №3. - С.18-26.

⁸Петров Г. Де народився О.Олеся? // Прапор. - Х., 1967. - №7. - С.89-93.

⁹Яременко В. Вогненна журба поета // Олеся О. Твори. - К.: Молодь, 1971. - С.5-28 та інші.

¹⁰Олеся О. (Кандиба О.І.) // Український письменник: біобібліографічний словник: У 5 т. - Т.3. Дожовтневий період (XIX - поч. XX ст.). - К.: Держлітвидав, 1963. - С.46-57; Історія української літератури: У 8 т. - К., 1968. - Т.5. - С.405-412; Олеся О. // Краткая литературная энциклопедия. - М., 1968. - Т.5. - С.420; Крижанівський С. Належить рідному народові // Літературна Україна. - К., 1978. - 5 грудня; Бабишкін О.К. О.Олеся // Украинская советская энциклопедия: У 12 т. - К.: Главная редакция Украинской советской энциклопедии, 1982. - Т.7. - С.479 та інші.

¹¹Неврлий М. Журба і радість. Спогад про О.Олеся // Україна. - К., 1987. - №31. - С.17-20; №32. - С.10-11; Жулинський М. О.Олеся // Літературна Україна. - К., 1988. - №48. - С.6; Бабишкін О. З журбою радість обнялась // Сільські вісті. - К., 1988. - 4 грудня; Радішевський Р. На терезах життя // Культура і життя. - К., 1988. - 4 грудня; Колесник Н.С. "Гіркий був келих життєвий..." // Українське літературознавство: Республіканський міжвідомчий наук. зб. - Вип.55. - Львів: Світ, 1990. - С.37-43 та інші.

¹²Олеся О. Чари ночі: Лірика / Упорядник В.В.Яременко. - К.: Радянський письменник, 1989. - 215 с.; Олеся Олександр. Твори: У 2 т. / Упорядник, автор передмови і приміток Р.П.Радішевський. - К. Дніпро, 1990.

¹³Неврлий Микола. Олександр Олеся: Життя і творчість / Асоціація українців Словаччини. - К.: Дніпро, 1994. - 173 с.; Пархомик Р.Я. По дорозі в казку українського модернізму. - Запоріжжя: Дике поле, 1996. - 128 с.

¹⁴Олександр Олеся. Творча спадщина і сучасність. Зб. наук. праць. - Суми: Вид-во "Козацький вал", 1999. - 308 с.; Літературні читання, присвячені 125-річчю від дня народження Олександра Олеся. Зб. матеріалів. - Суми: СДПУ ім.А.С.Макаренка, 2003. - 50 с.

¹⁵*Петров Г.Т.* Рідний берег поета. Статті про Олександра Олеся. - Суми: МЦ "Собор", 1997. - 56 с.; *Яременко В.В.* Трагічний оптимізм: Літературний портрет Олександра Олеся. - К.: Веселка, 2003. - 40 с.

¹⁶*Олійник О.І.* Початки символізму в українській драматургії (на матеріалах творчості О.Олеся та С.Черкасенка): Автореф. дис... канд. філол. наук. - К.: Ін-т літератури ім.Т.Г.Шевченка, 1994. - 19 с.; *Сидоренко О.М.* Епітет у поетичній мові Олександра Олеся (семантика і функції): Автореф. дис... канд. філол. наук. - К.: Київ. ун-т ім.Тараса Шевченка, 1994. - 18 с.; *Тхорук Р.Л.* Особливості поетики премодерністського віршу початку ХХ ст.: рання лірика Олександра Олеся: Автореф. дис... канд. філол. наук. - К.: Київ. ун-т ім.Тараса Шевченка, 1996. - 12 с.; *Чернова І.В.* Міфопоетика творчості Олександра Олеся: Автореф. дис... канд. філол. наук. - К.: Запорізький держ. ун-т, 1999. - 18 с.; *Таран О.С.* Семантика символів природи в поезіях Олександра Олеся: Лінгвопоетичний та етнокультурний аспекти: - Х.: Харків. держ. пед. ун-т ім.Г.С.Сковороди, 2001. - 20 с.; *Буркут К.С.* Зіставно-порівняльна характеристика словесно-образних систем О.Олеся, П.Тичини, М.Рильського: Автореф. дис... канд. філол. наук. - К.: Ін-т мовознавства ім.О.О.Потебні, 2003. - 16 с.

¹⁷*Лисенко Н.І.* Архів О.Олеся еміграційного періоду: Автореф. дис... канд. філол. наук. - К.: Ін-т літератури ім.Т.Г.Шевченка, 2001. - 16 с.

¹⁸*Ковалів Ю.* "... Ходім в мою душу, в мій храм..." Олександр Олесь на тлі критичної рецензії // Літературна Україна. - К., 1998. - 17 грудня. - С.6; *Лисенко Н.* Поет, учений, борець // Дивослово. - К., 1998. - №8. - С.55-62; *Вона ж.* З еміграційного архіву О.Олеся // Хроніка 2000. - К., 1999. - Вип.29-30. - С.232-242; *Вона ж.* "Для мене довгих літ нема, але пісень... Пісень без краю" (з останніх записників О.Олеся) // Київська старовина. - 1999. - №6. - С.51-69; *Одинець І.* Від найперших вражень до свідомої оцінки (До вивчення творчості Олександра Олеся) // Українська література в загальноосвітній школі. - К., 1999. - №1. - С.15-17; *Лисенко Н.* З епістолярію О.Олеся (еміграційний період) // Слово і час. - К., 2000. - №10. - С.51-69; *Радишевський Р.* Феномен Олександра Олеся // Літературна Україна. - К., 2000. - 9 березня. - С.6; *Жулинський М.* Олександр Олесь (1878-1944) // Жулинський М. Слово і доля: Навч. посібник. - К., 2002. - С.215-228; *П'ятаченко С.* Проблема митця у "непатріотичних" п'єсах Олександра Олеся // Українська мова і література в школі. - К., 2005. - №8. - С.54-56 та інші.

¹⁹*Сірий [Тищенко] Ю.* З моїх зустрічей. О.Олесь і Г.Чупринка // Літературно-науковий збірник. - Ганновер, 1947. - Ч.2. - С.78-86; *Лащенко Г.* Поетичний шлях поета // Пороги. - Буенос-Айрес, 1956. - Ч.72-75. - С.27-35; *Неврий М.* З неопублікованих і цензурою не скалічених віршів Олеся // Дукля. - Пряшів, 1969. - Ч.2. - С.56-59; *Мушинка М.* Олесь зблизька // Там само. - Ч.4. - С.64-67; *Бажанський М.* Ольжич і його батьки. - Детройт, 1986; *Одарченко П.* Співець українського відродження (Олександр Олесь) // *Одарченко П.* Видатні українські діячі. Статті. Нариси. - К., 1999. - С.83-100; *Костюк Г.* О.Олесь і радянська критика 20-х років // *Костюк Г.* Літературно-мистецькі перехрестя (паралелі). - Вашингтон-К., 2002. - С.87-104 та інші.

²⁰*Власенко В.* Олександр Олесь й Український вільний університет / Олександр Олесь. Творча спадщина і сучасність. Зб. наук. праць. - Суми, 1999. - С.181-186.